

BRANKO MILA...

Jugoslavija je bila zemlja velikih socijalnih nejednakosti

Dobitnici su globalizacije srednja klasa u Aziji te onih 1% najbogatijih u svijetu. Gubitnici su srednja klasa i radnički slojevi na Zapadu čije su realne zarade stagnerale

01. VELJAČE 2018. U 12:59 | 28 KOMENTARA | 2410 PRIKAZA

Foto: Željko Lukunić/PIXSELL

POGLEDAJTE GALERIJU 1/6

AUTOR

Nataša Vlašić
Smrekar

PODIJELITE
ČLANAK

14

Srpsko-američki ekonomist Branko Milanović, savjetnik Svjetske banke zasocijalnu nejednakost, odbio je sudjelovati na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu gdje globalna politička i gospodarska krema na elitnom švicarskom brijegu upravo pokušava pronaći odgovor na izazove današnjice.

“Ako bogati ljudi zbilja žele riješiti nejednakost, neka nešto naprave za radničku klasu koristeći istu onu lobističku moć i novac koji su u proteklih četvrt stoljeća koristili da bi pomogli sami sebi”, izjavio je Milanović tim povodom za Washington Post. Branko Milanović autor je odlično ocijenjene knjige “Dobitnici i gubitnici: kratka i osebujna povijest globalne nejednakosti”, nedavno objavljene i kod nas u izdanju Tim pressa. Doktorirao je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu 1987. Rođen je u Parizu 1953. gdje je njegov otac službovao kao jugoslavenski diplomat. Među ostalim, profesor je na University of New York i krajem 2017. dobio je prestižno američko priznanje Leontief Prize za izniman doprinos ekonomskoj teoriji. U razgovoru smo otvorili jednu od najboljih i najkontroverznijih tema današnjice, temu socijalne nejednakosti. A ako vas možda zanima, ne, nije rođak bivšeg premijera Zorana Milanovića, ali mu je pod tom pretpostavkom i za račun istog prezimena prije nekoliko godina nuđeno čašćenje večerom na Hvaru.

Je li tema globalne socijalne nejednakosti posebno bitna u današnje vrijeme?

Ona je bitna u današnje vrijeme jer je svijet integriraniji više nego ikada. Osim toga, socijalna nejednakost ima direktnih implikacija na pitanja migracija jer su migracije posljedica velikih razlika u prosječnim dohocima između bogatih i siromašnih zemalja, kao i na pitanje klimatskih promjena jer gotovo 70% globalnih emisija CO2 stvara najbogatijih 10% stanovništva. Naravno,

nejednakosti unutar država su politički značajnije jer je svijet politički organiziran na nivou država, a ne na globalnom nivou. Imamo relativno malo institucija globalnog upravljanja, ali će se, vjerujem, to mijenjati tako da će i politički globalna nejednakost postajati sve značajnija tema.

Socijalna nejednakost globalno raste, ali vi ipak smatrate da je globalizacija pozitivan proces?

Ne, globalna nejednakost, definirana kao nejednakost u dohocima opada zahvaljujući brzim stopama rasta Kine i Indije. Upravo je to i najvažniji razlog zašto ja vjerujem da je globalizacija, u principu, pozitivan proces. I svakako je bolje da se svijet integrira nego da se razbija na male dijelove, što nije ni ekonomski efikasno ni kulturološki pozitivno.

Ipak, gubitnici globalizacije su brojni?

Da, problem je što je globalizacija do sada bila vođena tako da je financijska globalizacija bila u prvom planu i što na razini država, koje su jedine u stanju voditi socijalnu politiku, nisu bile izgrađeni – dapače bili su razgrađeni – načini kompenzacije onima koji od globalizacije gube (recimo, radnici u razvijenim zemljama čija su radna mjesta “otišla” u Kinu ili Vijetnam).

Tko su dakle dobitnici, a tko gubitnici globalizacije?

Dobitnici su dvije velike grupe: prvo, takozvana srednja klasa azijskih zemalja; naravno Kina i Indija, ali i Vijetnam, Indonezija, Tajland; drugo, najbogatijih 1% čiji su dohoci također znatno porasli. Štoviše, ova druga je najviše profitirala jer, čak i kada su njihovi dohoci u postotnom iznosu manji od azijske srednje klase, s obzirom na to da je tih 1% na početku procesa globalizacije (krajem 1980-ih) imala mnogo veće dohotke, njihovi dohoci, u apsolutnom iznosu, mnogo su veći. Gubitnici su srednja klasa i radnički slojevi na Zapadu jer su njihove realne zarade stagnirale, najviše zbog pojačane konkurencije iz Azije. Ali, ne samo iz Azije: recimo njemačka medijalna zarada stagnirala je u realnom iznosu gotovo 20 godina zbog konkurencije istočnoeuropskih zemalja.

Slažete li se s francuskim ekonomistom Pikettyjem da je globalni porez na kapital jedini način na koji se može ukrotiti globalne socijalne nejednakosti?

To je jedan od načina, ali ne i jedini, pa čak možda ni politički najjednostavniji. Recimo, porezi na nasljedstvo su u mnogim bogatim zemljama ukinuti ili su minorni. A mogli bi biti korišteni, kao što jer Tony Atkinson napisao u svojoj posljednjoj knjizi, za financiranje dotacija (grants) koje bi bile isplaćene svim građanima zemlje kada, recimo, navrše 18 godina. Mnogi bi takav novac možda loše iskoristili, ali bi mnogima dopustio da nastave studij ili započnu svoj biznis. Zatim, trebalo bi izjednačiti poreze na kapital i na rad. Nekada su porezi na dohodak od vlasništva bili viši nego na rad, sada je situacija obrnuta. Naravno, to je djelomično rezultat globalizacije

jer bi visoki porez na kapital stimulirao vlasnike da "bježe" u druge zemlje. Ali, ako bi se takva porezna harmonizacija provela na nivou kao što je Europska unija, problem "bijega kapitala" bio bi mnogo manje ozbiljan. Ovaj primjer nam također pokazuje da su u uvjetima globalizacije mogućnosti pojedinačnih zemalja da vode samostalnu ekonomsku politiku vrlo ograničene. Ključna je koordinacija između većeg broja država, predvođena naravno, ekonomski najjačim državama.

Propadanje srednje klase u bogatim društvima loše je za budućnost tih društava?

To je nesumnjivo vrlo loše za razvijene zemlje. Treba objasniti da kada kažemo da srednja klasa postaje sve manja to ne znači da su svi raniji članovi srednje klase postali siromašni, a ne da neki od njih postaju bogatiji, napuštaju srednju klasu idući naviše, a neki su postali siromašniji. Ali, dolazi do raslojavanja društva, do njegove polarizacije. To je ono što je, vjerujem, najveća opasnost: polarizacija društva, na višu klasu čiji su interesi, način života, potrošnja itd. veoma različiti od onih siromašnijih. Vrlo je teško vidjeti kako normalna demokracija može opstati u društvu koje je tako polarizirano. Njegov prirodni politički sistem je ili plutokracija, ili oligarhija, ili populizam, tj. demagoško ugađanje masama.

Imate li uvid u dohodovnu nejednakost u Hrvatskoj, odnosno zemljama bivše Jugoslavije?

Jugoslavija je bila prilično kontradiktorna zemlja jer je njena ukupna nejednakost bila relativno visoka s obzirom na to da su razlike u prosječnim dohodcima između republika i pokrajina bile velike, dok je nejednakost unutar svake republike bila relativno mala. Ja sam radio doktorat na temu nejednakosti u Jugoslaviji 1987. Bilo je očito da, kada biste tada promatrali razlike oko sebe, gdje god ste živjeli, u Hrvatskoj, Srbiji ili Makedoniji ili bilo gdje drugdje, one su bile relativno male. Ali, kada biste sastavili cijelu Jugoslaviju, razlike su bile velike jer je odnos prosječnog dohotka Slovenije u odnosu na Kosovo bio 7 ili čak i 8 prema 1. Poslije osamostaljenja republika, svaka od njih produžila je svojim putem. Tako je Slovenija, koja je imala najmanju nejednakost, i danas zemlja s niskom nejednakošću. U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama bivše SFRJ, nejednakost je porasla, ali ta je nejednakost na nivou drugih srednjoeuropskih država. Nije to situacija kakva postoji u Rusiji ili Ukrajini, gdje je nejednakost drastično porasla. Ali, nejednakost u bogatstvu, koja je slabo istražena, sigurno je mnogo veća i porasla je, osobito zbog loših privatizacija vođenih u Hrvatskoj, a i u drugim bivšim republikama.

Zaboravlja li se ekonomska nejednakost kao mogući uzrok raspada Jugoslavije? Može li biti uzrok raspada EU?

Razlike u razini dohodaka unutar bilo koje političke grupacije uvijek su potencijalni politički problem. Napisao sam da ste u bivšoj Jugoslaviji imali

zemlje u rasponu dohotka između Španjolske i Salvadora . Kako je moguće voditi istu ekonomsku politiku za Španjolsku i Salvador? Razlike unutar EU su također velike i vidimo očite probleme: migracija radne snage s Istoka na Zapad, što je vjerojatno bio i glavni razlog za Brexit. Također to vidimo u nespremnosti bogatih sjevernih zemalja kao što su Njemačka i Nizozemska da oprostite dugove Grčkoj. Znači, ti problemi postoje i u EU . Ne vjerujem da će dovesti do raspada EU, ali će svakako činiti koordinaciju ekonomskih politika mnogo težom. Kao što sam spomenuo, Brexit je vjerojatno prva velika politička posljedica nejednakosti unutar EU. Zatim, daljnje širenje EU teško je zamislivo s ovoliko velikim razlikama u dohocima .

Kakva je pozicija malih europskih država s komunističkim naslijeđem u globalizacijskim procesima?

Ne vjerujem da, u pogledu globalizacije, komunističko naslijeđe ima velik utjecaj. Od tog naslijeđa prošlo je uostalom već četvrt stoljeća. Problem malih zemalja kao što je Hrvatska (što je uostalom problem većine istočnoeuropskih zemalja) jest starenje stanovništva, nužnost visokih izdataka za socijalnu zaštitu, što dolazi s tim; i zatim nepostojanje perspektive za mlade ljude, s u isto vrijeme lakom mogućnosti da nađu ili bolje plaćeni ili interesantniji posao u bogatijim zemljama EU ili u Americi, Australiji itd. Ako pogledate projekcije stanovništva istočnoeuropskih zemalja, one su vrlo loše: sve zemlje imaju stope fertiliteta ispod 2 , a uz to mnogo mladih odlazi van. Imat ćete za 50 godina situaciju zemlje kao što je Estonija koja je uspjela sačuvati svoju "samosvojnost" u vrijeme Sovjetskog Saveza, što mnogi Estonci nazivaju okupacijom, ali može lako ostati gotovo potpuno bez Estonaca.

Je li korijen političkih turbulencija, od Brexita i Trumpa do jačanja desnog populizma u Europi, isključivo ekonomski?

Ne znam je li isključivo ekonomski, ali mislim da su ekonomski razlozi igrali veliku ili čak i glavnu ulogu. Već sam spomenuo vezu između nejednakosti dohodaka unutar EU i Brexita. Mi imamo nekoliko studija koje pokazuju da su ekonomski razlozi bili u korijenu i Trumpa i Brexita, ali da su se manifestirali kroz kulturološke obrasce, kao što su ksenofobija ili rasizam . Drugim riječima, vi imate latentan rasizam, nacionalizam, ksenofobiju, ali se oni izražavaju, često virulentno, tek kada dođe do ekonomskog zastoja, krize i nezadovoljstva. Takav stav nije previše original ni nov. Tako je vrlo često bilo u povijesti. Mene nekada čudi kada ljudi objašnjavaju ksenofobiju nekim gotovo genetskim razlozima. Kako je irski politolog Mark Blyth rekao, ne možete objasniti rasizam rasizmom, tj. samim sobom.

Ako se ne poduzmu mjere za ravnomjerniju raspodjelu dohotka u svijetu, kako će to završiti? Napisali ste otprilike: "Rastuća nejednakost pokreće sile, često destruktivne prirode, koje u konačnici dovode do smanjenja nejednakosti, ali u tom procesu uništavaju mnogo toga, uključujući milijune ljudskih života i golema bogatstva." Mislili ste na svjetske ratove?

Da, možemo reći da postoji relativno jasna veza između rastućih nejednakosti u vodećim zemljama prije 1914., potrebe da se investira van, da se onda kontroliraju ta strana tržišta i od njih naprave ili protektorati ili kolonije, i da je takva imperijalistička konkurencija otvorila put k Prvom svjetskom ratu. Ja, s dvojicom koautora, upravo imam dovršenu prvu verziju empirijske studije na tu temu. To ne znači, nikako, da je rat bio neminovan, niti da se morao

dogoditi upravo 1914 . Konkretni događaji su posljedice slučaja, ljudskog libero arbitrio itd. Ali svi elementi za rat bili su tu. Da vam dam jednu drugačiju metaforu: kao kada kuhate, svi sastojci za jelo su bili tu, ali kuhar s danim sastojcima ne mora napraviti samo jedno jelo, može napraviti mnoga različita. Tu se pojavljuje sloboda izbora . Ljudski faktor je doveo do rata, ali su objektivni procesi, uključujući rast nejednakosti, učinili da je on, tako opći i razoran, postao moguć.

Izjavili ste da je potencijalno fatalna slabost kapitalizma povezivanje ekonomskog uspjeha s moralnom vrlinom. Možete li to objasniti?

Da, to je Hayek primijetio. On je smatrao da je pogrešno vezati te dvije stvari. Ekonomski uspjeh posljedica je mnogih faktora, uključujući i sreću. Ako ga povežemo s moralnom vrlinom, samim tim kažemo da su oni koji nisu uspješni moralno inferiorni. S obzirom na to da su vrlo uspješni u svakom društvu u manjini, takav stav prema većini ne može biti koristan za formiranje homogenog društva. Hayek je to objasnio tako da je uspjeh u kapitalističkoj tržišnoj ekonomiji kao uspjeh u recimo šahu ili tenisu. Osnovno je pitanje jesu li igrači poštovali pravila. Ako jesu, onda je uspjeh zaslužen. Ali to nužno ne znači i superiornost onoga tko je pobijedio; čak, nekada pobjednik može igrati mnogo manje zanimljiv šah ili da u tenisu pobijedi netko tko je osvojio manji broj poena. Znači, treba odvojiti uspjeh, čak i kada je u pogledu poštovanja pravila potpuno zaslužen, od vrijednosnog stava o “vrlini” ili superiornosti.

Netipično za ekonomiste, pišete pitko i razumljivo. Je li vam osobito važno da vas razumije široka publika?

Citirao bih Krležu koji je napisao da je nered u pisanju rezultat nereda u načinu mišljenja, u glavi. Ako nekome stvari nisu jasne u glavi, vrlo je teško da će ih jasno predstaviti na papiru. To je pogotovo primjenjivo na ekonomiju, koja je u biti, osim možda nekoliko područja (teorija igara, međunarodna trgovina), vrlo jednostavna “nauka” . Ona se uglavnom temelji na zdravom razumu, prilično jednostavnim osnovnim obrascima o ponašanju pojedinaca i poduzeća, i naravno treba uključivati poznavanje povijesti i politike. U tom pogledu osnovno je shvatiti da je ekonomija društvena znanost, da je njeno područje istraživanje ponašanja i evolucije ljudskih grupacija u privređivanju i da ekonomija mora stalno imati produktivan odnos s okolnim disciplinama. Za ekonomske klasike to je bilo očito, ali je u posljednjih 50 godina došlo do pretjerane formalizacije ekonomije, što ju je odvelo na stranputicu i često nesposobnost komuniciranja sa širokom publikom. Problemi pretjerane formalizacije i podvojenosti postali su očiti poslije financijske krize, a situacija se sada poboljšava.